

УДК 343.85

DOI <https://doi.org/10.32782/chern.v3.2023.17>**І. А. Федчак**

кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри оперативно-розшукової діяльності
Львівського державного університету внутрішніх справ
orcid.org/0000-0002-4539-5988

ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ ВИРІШЕННЯ ПРОБЛЕМ ЗЛОЧИННОСТІ ПІД ЧАС РЕАЛІЗАЦІЇ МОДЕЛІ ДІЯЛЬНОСТІ ПОЛІЦІЇ, ОРІЄНТОВАНОЇ НА ПЕВНУ ПРОБЛЕМАТИКУ (PROBLEM-ORIENTED POLICING)

Статтю присвячено дослідженню та висвітленню практичних аспектів вирішення проблем злочинності під час реалізації моделі діяльності поліції, орієнтованої на певну проблематику (Problem-Oriented Policing).

Установлено, що модель діяльності поліції, орієнтованої на певну проблематику (Problem-Oriented Policing) є проактивною (упереджувальною) моделлю організації здійснення правоохоронної діяльності, основною концепцією якої є виявлення та аналітичне дослідження повторюваних проблем у стані криміногенної ситуації та застосування нейтралізуючих конкретні проблеми контрзаходів з подальшою оцінкою їх ефективності.

Констатовано, що універсальними відповідями для повторюваних проблем злочинності є застосування п'яти підходів: вжити заходів, щоб збільшити зусилля злочинців для вчинення протиправних дій; підвищити ризики того, що злочинці будуть викриті у разі спроби вчинення протиправних дій; зменшити користь (винагороду), яку отримають злочинці, якщо вони вчиняють кримінальне правопорушення; зменшити кількість обставин (провокативних факторів), які можуть спонукати людей до протиправних дій а також вилучити виправдання (прибрати виправдання, спростивши дотримання закону та надаючи людям нагадування про його дотримання).

Важливим практичним аспектом у реалізації моделі правоохоронної діяльності поліції, орієнтованої на певну проблематику (Problem-Oriented Policing) є застосування методології дослідження та вирішення проблем SARA (сканування, аналіз, реакція, аналітична оцінка). Визначено, що практична реалізація положень проактивної моделі правоохоронної діяльності поліції, орієнтованої на певну проблематику (Problem-Oriented Policing) містить суттєвий резерв інституційного досвіду, застосування якого до повторюваних проблем може породити суттєві сталі позитивні зміни у стані та структурі злочинності.

Ключові слова: проблеми, правоохоронна діяльність, поліція, модель, проактивність, злочинність, правопорушення.

Fedchak I. A. PRACTICAL ASPECTS OF SOLVING CRIME PROBLEMS DURING THE IMPLEMENTATION OF THE PROBLEM-ORIENTED POLICE ACTIVITY MODEL (PROBLEM-ORIENTED POLICING)

The article is devoted to the study and coverage of practical aspects of solving crime problems during the implementation of the problem-oriented police activity model (Problem-Oriented Policing).

It was established that the model of police activity oriented to a certain problem (Problem-Oriented Policing) is a proactive (preventive) model of the organization of law enforcement activities, the main concept of which is the identification and analytical study of recurring problems in the state of a criminogenic situation and the application of countermeasures that neutralize specific problems, followed by evaluating their effectiveness.

Five approaches have been found to be universal responses to recurring crime problems: taking steps to increase the efforts of criminals to commit illegal acts; increase the risks that criminals will be exposed in the event of an attempt to commit illegal acts; reduce the benefit (reward) that criminals will receive if they commit a criminal offense; reduce the number of circumstances (provocative factors) that can lead people to illegal actions and also remove excuses (remove excuses by simplifying compliance with the law and providing people with reminders to comply with it).

An important practical aspect in the implementation of the problem-oriented police law enforcement model (Problem-Oriented Policing) is the application of the SARA research and problem-solving methodology (scanning, analysis, reaction, analytical assessment). It was determined that the practical implementation of the provisions of the proactive model of law enforcement activities of the police, oriented to a certain problem (Problem-Oriented Policing) contains a significant reserve of institutional experience, the application of which to recurring problems can generate significant permanent positive changes in the state and structure of crime.

Key words: problems, law enforcement activity, police, model, proactivity, crime, offense.

Постановка проблеми. Як відомо, усі сфери суспільних відносин уражені проявами злочинності, і такий стан справ спостерігається в усіх країнах світу. І хоча практика діяльності правоохоронних органів нараховує багато століть напрацьованого досвіду протидії поширенню злочинності, проте універсальних заходів щодо обмеження кримінальних активності сформовано бути не може у силу різноманітних змін

них об'єктивних та суб'єктивних причин. Разом з тим учені та практичні співробітники правоохоронних органів перебувають у стані постійного пошуку новітніх підходів до організації діяльності, застосування яких дозволить досягати максимальних результатів при виконанні своїх службових обов'язків з огляду на обмежені ресурси (матеріальні, технічні, людські, фінансові тощо).

Одним із прикладів сформованої позитивної зарубіжної правоохоронної практики упереджувального впливу на злочинність є застосування моделі діяльності поліції, орієнтованої на вирішення проблем (Problem-Oriented Policing). Видається, що дослідження та висвітлення ефективного зарубіжного досвіду упереджувального (проактивного) проблемно-орієнтованого впливу на стан криміногенної ситуації містить у собі суттєвий науковий та практичний ресурс для удосконалення профілактичної правоохоронної діяльності органів та підрозділів Національної поліції України.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Концептуальні та практичні аспекти моделі правоохоронної діяльності, орієнтованої на певну проблематику (Problem-Oriented Policing) досліджували зарубіжні учені зокрема: Г. Голдштейн (H. Goldstein) [1], М. Скотт (M. Scott), С. Кірбі (S. Kirby) [2], Дж. Хінкл (J. Hinkle), Д. Вайсбурд (D. Weisburd), К. Телеп (C. Telep), К. Петерсен (K. Petersen) [3] та інші, проте комплексних досліджень практичних аспектів вирішення проблем злочинності під час реалізації моделі діяльності поліції, орієнтованої на певну проблематику (Problem-Oriented Policing) в Україні проведено не було.

Метою статті є дослідження та висвітлення практичних аспектів вирішення проблем злочинності під час реалізації моделі діяльності поліції, орієнтованої на певну проблематику (Problem-Oriented Policing).

Виклад основного матеріалу. Історично склалися так, що більшість співробітників правоохоронних органів застосовували стратегії запобігання злочинності на основі конкретних інцидентів. Вони вживали заходів для подолання проявів окремих кримінальних чи адміністративних правопорушень замість того, щоб вирішувати проблеми, яким властиво повторюватися. Цю обставину дослідив учений Герман Гольдштейн (Herman Goldstein), який запропонував альтернативу існуючій поліцейській практиці, яка полягала у тому, що зусилля поліції слід комплексно застосовувати для пошуку шляхів вирішення повторюваних проблем, які викликають повторні інциденти. Герман Гольдштейн (Herman Goldstein) описав цю модель як «проблемно-орієнтований підхід» [4].

Проблемно-орієнтована модель правоохоронної діяльності є аналітичним підходом до розроблення тактики упереджувального (проактивного) зменшення злочинності. У звіті Національної дослідницької ради США (the National Research Council) за 2004 рік запропоновано наступне визначення моделі Problem-Oriented Policing: «Серцевина проблемно-орієнтованої діяльності поліції полягає в тому, що ця модель закликає

поліцію аналізувати проблеми, що може включати більше інформації про жертв, а також правопорушників, а також ретельно обмірковувати, чому вони «зійшлися» разом, та у якому місці це відбулось. Необхідно дослідити та задокументувати взаємозв'язок особи, місця та, інших здавалося б, не пов'язаних між собою подій. Потім поліція повинна виробляти відповіді, які можуть виходити за рамки традиційної поліцейської практики... Нарешті, модель Problem-Oriented Policing, вимагає від поліції оцінити, наскільки добре вона реалізовує свою функцію. Аналізу підлягають питання: чи дали вжиті заходи очікуваний результат? Які саме заходи спрацювали? Що стало причиною невдач (неправильні міркування чи правильні міркування, проте існували труднощі у їх належному застосуванні?» [3].

Важливим практичним аспектом реалізації моделі діяльності поліції, орієнтованої на певну проблематику (Problem-Oriented Policing) є те, що вченими та практичними співробітниками напрацьовано ряд типів універсальних втручань щодо упереджувального впливу на повторювальні проблеми. Ці втручання слід розглядати як окремі інструменти в більшому наборі інструментів. Перш ніж успішно обрати рішення для впливу на проблеми злочинності слід провести аналіз чинників, які породжують та сприяють поширенню проблем, а також дослідити поточний стан справ (оцінка поточної ситуації). Щоб сформулювати ці знання, потрібно тісно контактувати з членами громади, проаналізувати наявні дані та добре зрозуміти місцеву ситуацію.

З практичної сторони для вирішення окремих проблем доречним буде вносити зміни у навколишнє середовище, щоб зробити його менш придатним для проявів злочинності. Такі заходи відомі як «попередження ситуаційних кримінальних проявів», або «запобігання кримінальним правопорушенням за допомогою зміни екологічного (навколишнього) дизайну». У реалізації таких заходів існує два широкі типи підходів: робота з органами влади та комунальними службами, щоб зробити громадське середовище (вулиці, парки тощо) менш прийнятними для проявів правопорушень та злочинності, та робота з власниками приватної власності, щоб зробити окремі місця менш придатними для кримінальних та адміністративних проявів (житлові будівлі, автостоянки, комерційні установи тощо).

Практикою реалізації положень моделі діяльності поліції, орієнтованої на певну проблематику (Problem-Oriented Policing) напрацьовано певний досвід вирішення окремих проблем, яким властиво повторюватись за певних обставин. Такий напрацьований досвід узагальнено Центром проблемно-орієнтованої діяльності поліції (Center for Problem-Oriented Policing,

США), фахівцями якого підготовлено діаграму «25 методів попередження ситуаційної злочинності», яку поділено на п'ять категорій [5].

Такими категоріями є:

1. Вжити заходів, щоб збільшити зусилля злочинців для вчинення протиправних дій.

2. Підвищити ризики того, що злочинці будуть викриті у разі спроби вчинення протиправних дій.

3. Зменшити користь (винагороду), яку отримують злочинці, якщо вони вчиняють кримінальне правопорушення.

4. Зменшити кількість обставин (провокативних факторів), які можуть спонукати людей до протиправних дій.

5. Вилучити виправдання (прибрати виправдання, спростивши дотримання закону та надаючи людям нагадування про його дотримання).

Вжиття заходів, щоб збільшити зусилля злочинців для вчинення протиправних дій значною мірою пов'язано з додаванням засобів захисту, які зміцнюють об'єкти нападу від проникнення за допомогою таких заходів, як огороження, замки та системи сигналізації, залучення охорони тощо.

Підвищити ризики того, що злочинці будуть викриті у разі спроби вчинення протиправних дій можна зробити за допомогою як пасивних, так і активних заходів. Пасивні заходи включають такі речі, як забезпечення додаткового освітлення, обмеження та охорона місць входу в приватні будівлі та комерційні комплекси. Активні заходи передбачають додавання систем спостереження для моніторингу територій (чи то співробітники поліції чи охорона). Найвідомішим активним заходом є посилення присутності поліцейських патрулів у «гарячих точках» у спробі стримати потенційних злочинців.

Зменшити користь (винагороду), яку отримують злочинці, якщо вони вчиняють злочин можна наданням допомоги громадянам та власникам бізнесу в транспортуванні майна, коштів чи інших цінностей, щоб зменшити шкоду від нападу. Також можна вжити заходів щодо відстеження ринків вторинних товарів (наприклад, ломбарди, комісійні магазини, магазини антикваріату тощо). Інший підхід – вжити заходів для ліквідації емоційної «винагороди» (наприклад, зафарбовування графіті та швидке виправлення ознак пошкодження майна у громадських місцях).

Зменшити кількість обставин (провокативних факторів), які можуть спонукати людей до протиправних дій можна шляхом застосування заходів, які унеможливають уникнення відповідальності за вчинені правопорушення. Особи, судячи з поведінки яких можна очікувати вчинення кримінальних та адміністративних пра-

впорущень, за результатами дій співробітників поліції мають усвідомлювати, що у випадку порушення норм закону про їх дії стане відомо поліції, та що до них буде застосовано відповідних заходів реагування.

Вилучити виправдання (прибрати виправдання, спростивши дотримання закону та надаючи людям нагадування про його дотримання). Методи цієї категорії включають прибирання сміття, ремонт пошкоджень на будівлях, видалення чагарників, видалення графіті, ремонт вандалізму та інших видимих ознак безладу, а також додавання вказівників (знаків), які нагадують пішоходам про прийнятну поведінку.

Як уже було зазначено, важливу роль у реалізації моделі діяльності поліції, орієнтованої на певну проблематику (Problem-Oriented Policing) відіграє Центр проблемно-орієнтованої діяльності поліції (Center for Problem-Oriented Policing, США) фахівцями якого сформовано широкий перелік даних щодо діагностики проблем, а також посібників та інструментів з втручання для вирішення проблем. Місія Центру проблемно-орієнтованої поліції – просування концепції та практики проблемно-орієнтованої діяльності поліції у відкритих та демократичних суспільствах. Центр поширює інформацію про способи, за допомогою яких поліція може ефективно та справедливо вирішувати конкретні проблеми, породжені станом та тенденціями злочинності [6].

Центр проблемно-орієнтованої діяльності поліції опрацьовує велику кількість тематичних наукових досліджень та оцінок особливостей реалізації моделі Problem-Oriented Policing. Наприклад, до Центру було подано понад 1000 програм, поданих на розгляд на премію Голдштейна (заснована у США у 1993 році), і понад 800 заявок на премію Тіллі (Tilley Awards), засновану у Великій Британії у 1999 році. Ці матеріали відображають використання широкого спектру відповідей на вирішення повторюваних проблем щодо кримінальних правопорушень, безладу та низки інших проблем, які мають вирішувати співробітники правоохоронних органів.

Практично модель правоохоронної діяльності, орієнтованої на певну проблематику (Problem-Oriented Policing) як проактивна модель діяльності може бути реалізована багатьма різними способами. До прикладу, модель може бути застосована до географічних «гарячих точок» кримінальної активності, щоб зменшити кількість, до прикладу, насильницьких проявів. Правоохоронці виявляють та аналізують конкретні проблеми злочинності та правопорушень в цих місцях, щоб розробити ефективні контрзаходи. З цією метою співробітникам поліції у співпраці з кримінальними аналітиками досліджують основні причини проявів насильства у визначених місцях та здійснюють

пошук рішень для нейтралізації цих причин. У деяких випадках співробітники поліції можуть зосереджувати свою тактику на правопорушниках, присутніх у місцях чи громаді; в інших вони можуть обрати тактику запобігання іншим кримінальним правопорушенням, які могли б зменшити насильницькі прояви. Ще в інших випадках, офіцери можуть працювати з мешканцями району, щоб розробити індивідуальні відповіді на певні проблеми. У кожному випадку велике значення приділяється творчості та розсудливості та професійному досвіду співробітників поліції.

Поліцейські, що реалізують модель проблемно-орієнтованої діяльності поліції тісно співпрацюють з представниками від громади та використовують методологію дослідження та вирішення проблем SARA (сканування, аналіз, реакція, аналітична оцінка) у різних місцях. Найпоширенішими заходами є заходи ситуативної попередження правопорушень: відновлення огорож, встановлення чи покращення освітлення, встановлення дорожніх шлагбаумів, «лежачих поліцейських», систем відеоспостереження. Співробітники поліції мають залучати власників бізнесу та менеджерів з оренди нерухомості до покращення заходів безпеки та інших форм співпраці. Інші види діяльності, спрямовані на вирішення причин проблем, включають організацію громади (наприклад, проведення опитувань громад та інших форм охоплення громадян), соціальні послуги (наприклад, покращення рекреаційних можливостей для молоді), естетичні покращення громади тощо [7, с. 57].

Як висновок слід зазначити, що дослідження та висвітлення позитивного зарубіжного досвіду упереджувального (проактивного) впливу на повторювані проблеми, які справляють вплив на стан криміногенної ситуації становить підвищений інтерес для профілактичної правоохоронної

складової діяльності вітчизняних правоохоронних органів. Сформований та апробований зарубіжний досвід застосування ефективних та дієвих контрзаходів до повторюваних проблем є суттєвим резервом інституційних знань, застосування яких за аналогією також може призвести до сутнісних змін у стані справ щодо проблемно-орієнтованої правоохоронної діяльності.

Перспективними напрямками подальших наукових досліджень щодо моделі правоохоронної діяльності орієнтованої на вирішення проблем є дослідження ефективності та результативності досліджуваної моделі на стан криміногенної ситуації, а також ролі кримінальної аналітичної діяльності у застосуванні положень досліджуваної моделі у правоохоронну діяльність.

Література

1. Herman Goldstein. "Problem-Oriented Policing in a Nutshell." Presentation at the International Problem Oriented Policing Conference. San Diego, California. 2001.
2. Michael S. Scott, Stuart Kirby. Implementing POP Leading, Structuring, and Managing a Problem-Oriented Police Agency. September 2012.
3. Joshua C. Hinkle, David Weisburd, Cody W. Telep, Kevin Petersen. Problem-oriented policing for reducing crime and disorder: An updated systematic review and meta-analysis. Campbell Systematic Reviews. Volume 16, Issue 2. June 2020. URL: onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1002/cl2.1089 (дата звернення 18.07.2023).
4. Herman Goldstein "Improving Policing: A Problem-Oriented Approach". Crime and Delinquency. 1979.
5. Center for Problem-Oriented Policing. URL: <https://popcenter.asu.edu/sites/default/files/library/25%20techniques%20grid.pdf> (дата звернення 18.07.2023).
6. Arizona State University. Center for Problem-Oriented Policing. URL: <https://popcenter.asu.edu> (дата звернення 18.07.2023).
7. National Academies of Sciences, Engineering. Proactive Policing: Effects on Crime and Communities. ISBN 978-0-309-46713-1. URL: www.nap.edu/read/24928/chapter/4#57 (дата звернення 18.07.2023).